

Wat met het cordon? Een reactie op Patrick De Vos

Stefan Rummens

In het vorige nummer van Oikos besprak Patrick De Vos de verleidingskracht van het extreemrechtse populisme en gaf hij enkele aanbevelingen om die verleidingskracht te ontmijnen.¹ De argumentatie van De Vos verloopt in drie stappen. Ten eerste schetst hij enkele bepalende kenmerken van het (extreemrechtse) populisme. Ten tweede beargumenteert hij op basis van het werk van de Belgische filosofe Chantal Mouffe dat het succes van extreemrechts het gevolg is van een typisch liberaal consensusdenken en van de vervlakking van het partijpolitieke landschap die daarmee gepaard gaat. Ten derde concludeert hij hieruit - in een ogenschijnlijk haastig toegevoegd postscriptum en opnieuw in lijn met de positie van Mouffe - dat het cordon sanitaire een 'kapitale vergissing' is. Hoewel De Vos' karakterisering van het populisme adequaat lijkt en hoewel Mouffes pleidooi voor een meer intense strijd op het politieke toneel steek houdt, wil ik in deze reactie aantonen dat de conclusie van Mouffe en De Vos om het cordon dan maar beter op te doeken hier helemaal niet uit volgt en zonder meer onhoudbaar is.

25

1. Populisme versus democratie

De Vos bespreekt kort enkele centrale eigenschappen van het populisme. Populisme is een manier om het volk naar de mond te praten in een simplistische taal en op basis van simplistische analyses en oplossingen. Het doel daarbij is een politieke mobilisatie op basis van een wantrouwen ten aanzien van een politieke, culturele en economische elite, die de belangen van de gewone man verraadt. In de plaats komt een personencultus rond de figuur van de charismatische leider van de populistische beweging, die de eigenlijke wil van het volk verwoordt. Omdat de representatieve democratie de directe uiting en realisatie van die wil verhindert, wordt het representatieve systeem gewantrouwd als een aantasting van de soevereiniteit van het volk.

In enkele recente bijdragen hebben Koen Abts en ikzelf beargumenteerd

dat al deze eigenschappen uiteindelijk gebaseerd zijn op een coherente ideologische logica. Volgens ons moet het populisme gekarakteriseerd worden als een ideologische positie die democratie verengt tot de idee van de soevereine macht van het volk en die daarbij het volk beschouwt als een collectief lichaam met een homogene identiteit.² Omwille van die veronderstelde homogeniteit zijn politieke problemen voor de populistten eenvoudig. Deze worden immers steeds veroorzaakt door volksvreemde of volksvijandige elementen die de collectieve identiteit aantasten (vreemdelingen, profiteurs, kapitalisten, intellectuelen, criminelen,...). De oplossing voor alle problemen bestaat er dan ook steeds in om de samenleving opnieuw te zuiveren door deze vijandige elementen te verwijderen of te onderdrukken. De veronderstelde homogene identiteit verklaart ook waarom de re-

presentatieve democratie overbodig en zelfs schadelijk is. Aangezien de wil van het volk enkelvoudig is en geen ruimte laat voor diversiteit, is het onwenselijk om het volk in het parlement of in het publieke debat te laten verschijnen als een veelheid van posities en meningen. Een dergelijke pluraliteit belichaamt, volgens de logica van het populisme, hooguit de verschillende belangen van de verschillende elites in het land. Omdat die elites hoe dan ook de wil van het volk verraden, kan deze veel beter rechtstreeks vertolkt en belichaamd worden door de figuur van de populistische leider.

Nadat De Vos enkele centrale kenmerken van het populisme juist identificeert, stelt hij vervolgens dat het hier gaat om een authentieke democratische beweging. Populisme geeft uiting aan legitieme bekommernissen en aan een legitiem verlangen naar andere vormen van participatie.³ Hoewel De Vos hierin niet alleen staat en ook anderen vaak verwijzen naar de legitieme 'democratische belofte' van het populisme, is die verwijzing onterecht.⁴ Hoewel democratie inderdaad verwijst naar de soevereine macht van het volk, is het in een moderne, liberale democratie van cruciaal belang dat dat volk daarbij begrepen wordt als een pluralistisch volk. Democratie vereist dat de individuele vrijheid van de burgers en de diversiteit van de samenleving gerespecteerd en beschermd worden. De Franse filosoof Claude Lefort stelt daarom dat in een democratie de plaats van de macht leeg moet blijven. Hoewel 'het volk' de macht uitoefent, is het onmogelijk om op definitieve wijze te bepalen wie 'het volk' juist is en wat dat volk juist wil. Democratische politiek bestaat uit een voortdurend debat en een voortdurende democratische strijd. Daarbij worden op basis van argumenten en tegenargumenten en in de vorm van

telkens wisselende meerderheden steeds tijdelijke invullingen van de wil van het volk gegenereerd. Het representatieve systeem is hier van cruciaal belang. Het maakt immers zichtbaar dat de wil van de meerderheid niet samenvalt met de wil van het hele volk en laat zo het volk verschijnen als een eenheid-in-verscheidenheid waarin de diversiteit van meningen en waarden gewaarborgd wordt.⁵

De populistische veronderstelling dat het volk gekenmerkt wordt (of zou moeten worden) door een homogene, collectieve identiteit bevestigt het ondemocratische karakter van het populisme. Het populisme veronderstelt dat er zoiets zou zijn als een gegeven eigen volksaard die voorafgaat aan het democratische proces en die beschermd moet worden tegen corruptie door vreemde elementen. Een dergelijke veronderstelling geeft aanleiding tot een pathologische ontarding van de oorspronkelijke democratische logica. Eerder dan de plaats van de macht te identificeren met het politieke strijdtoneel als de lege plaats waarop diversiteit kan verschijnen, wordt de plaats van de macht in het populisme immers opnieuw afgesloten. Dit gebeurt op basis van een fictief beeld van het eengemaakte volk en op basis van een fictieve identificatie van de wil van de charismatische leider met de wil van het gehele volk.

2. Hoe het volk te representeren?

Chantal Mouffes 'agonistische' model van democratie erkent het belang van de lege plaats van de macht. Mouffe stelt immers dat een gezonde democratie gekenmerkt wordt door een levendige politieke strijd.⁶ Het botsen van de meningen en het aanbieden van een breed spectrum aan politieke alternatieven aan de kiezer moet ervoor zorgen dat elke identificatie van de wil van het

volk slechts tijdelijk is. Op die manier wordt verhinderd dat de plaats van de macht toch weer bezet wordt door een al dan niet expliciete 'consensus' over het organiseren van de samenleving. In dit verband heeft Mouffe felle kritiek op het typisch liberale consensusdenken dat vandaag de dag zowel de politieke theorie als de politieke praktijk kenmerkt. Wat dit laatste betreft, wijst ze met name met een beschuldigende vinger naar de wereldwijde hegemonische dominantie van het neoliberale denken of ook naar het paarse 'derde weg' discours, dat zowel in Groot-Brittannië als bij ons de ware inzet van de sociaaleconomische strijd heeft versluierd. Een dergelijke consensuspolitiek verstoort volgens Mouffe de normale werking van de democratie. Tegenstellingen die niet meer kunnen verschijnen binnen het kader van het normale representatieve systeem, verschijnen in een andere en veel moeilijker te hanteren gedaante. Zo is onder meer het mondiale terrorisme voor Mouffe een gevolg van de door de VS hegemonisch gedomineerde unipolaire wereldorde. In de context van het probleem dat ons hier aanbelangt, is volgens Mouffe ook het extreemrechtse populisme dat in vele westerse democratieën opgang maakt, het gevolg van een verarmd en consensualistisch politiek spectrum zonder echte politieke alternatieven.⁷

Deze door Patrick De Vos ondersteunde analyse van de oorsprong van het succes van extreemrechts is erg interessant. Het zou inderdaad kunnen dat het representatieve systeem in West-Europa bepaalde problemen en ressentimenten bij de burgers onvoldoende heeft opgepikt. Mensen kunnen zichzelf niet langer identificeren met een vaak erg technisch geworden politiek systeem, waarvan ze niet langer het gevoel hebben dat het hun noden en problemen ernstig neemt. Uit protest keert een

deel van de kiezers zich dan ook tegen het representatieve systeem als dusdanig en uiten zij hun afkeer met een stem voor een extreemrechtse populistische partij.

Om het belang van een dergelijke analyse voor het succes van extreemrechts goed in te schatten, mogen we ze niet in een oppervlakkige zin begrijpen. Het gaat er in deze analyse niet alleen om dat bepaalde problemen in de samenleving niet voldoende erkend en aangepakt zijn door de klassieke partijen. Hoewel die gebrekkige respons ongetwijfeld een belangrijk aspect vormt van het falen van het representatieve systeem, moeten we dat falen ook op een meer fundamentele manier begrijpen. Zoals Lefort en Mouffe aangeven, heeft politiek en representatie ook een symbolische functie die te maken heeft met de identiteit van burgers. Samenleven in een pluralistische samenleving is niet gemakkelijk en kan door veel burgers als bedreigend ervaren worden. De symbolische functie van het politieke toneel bestaat erin om de samenleving als eenheid-in-verscheidenheid zichtbaar en daardoor draaglijk te maken. Dit vereist enerzijds dat iedereen zich moet kunnen identificeren met bepaalde gerepresenteerde politieke posities. Dit vereist anderzijds echter ook dat iedereen moet kunnen zien hoe die eigen posities zich binnen het grotere geheel van de samenleving verhouden tot de soms vreemde maar toch democratisch legitieme posities van anderen. De publieke sfeer en het politieke strijdtoneel kunnen die rol alleen vervullen als een brede waaier aan standpunten en identiteiten er op een adequate manier kunnen verschijnen. Bovendien moeten deze zich op basis van een soms harde confrontatie ook kunnen situeren ten opzichte van de standpunten en identiteiten van anderen. Op dit moment versterken allerlei technologische en economische evo-

luties het multiculturele en mondiale karakter van de samenleving. Daarom is het niet onlogisch dat mensen zich meer en meer in hun eigen identiteit bedreigd voelen. De angsten en onzekerheden die zo ontstaan en de mogelijke antwoorden erop, moeten op een adequate wijze gereflecteerd worden in het politieke gebeuren. Als dat niet gebeurt, is het risico reëel dat mensen zich afzetten tegen dat politieke systeem en zich verschansen achter de 'veilige' populistische fictie van de terugkeer naar een homogene collectieve identiteit.

3. Omgaan met extreemrechts

Voor zover een dergelijke analyse van het succes van extreemrechts steek houdt, geeft ze aanleiding tot een pleidooi voor een meer levendige en dynamische publieke sfeer en tot een meer divers politiek spectrum. Het debat over onze socio-economische problemen en het debat over de multiculturele samenleving moet op een open en complexloze manier gevoerd kunnen worden. Daarbij is het belangrijk dat zowel uitgesproken progressieve als uitgesproken conservatieve posities aan bod kunnen komen. In dat opzicht is de in Vlaanderen soms gehoorde roep om een partij links van de SPA, enerzijds en de roep om een 'fatsoenlijke' rechtse waardenpartij anderzijds in beide gevallen allicht terecht.

Maar hoever moet die uitbreiding van het politieke spectrum precies gaan en wat zegt ons dit over het cordon sanitaire ten aanzien van extreemrechts? Merkwaardig genoeg suggereren zowel Chantal Mouffe als Patrick De Vos dat de erkenning van het belang van een levendige politieke strijd betekent dat het cordon dan maar opgeheven moet worden. Volgens hen moet ook het Vlaams Belang erkend worden als deelnemer aan de reguliere politieke strijd.⁸ Jammer genoeg wordt deze verregaande

conclusie door beide auteurs eerder geponeerd dan beargumenteerd.

Dat deze conclusie erg problematisch is, volgt al uit het werk van Mouffe zelf. Hoewel het debat over het samenleven open en dus soms 'hard' moet kunnen zijn, betekent dit echter niet dat zomaar alles kan. Het debat moet wel degelijk een democratisch debat zijn tussen democratische tegenstrevers die erkennen dat elke moderne samenleving gekenmerkt wordt door een niet te elimineren diversiteit. Dit vereist dat alle deelnemers aan de politieke strijd de fundamentele waarden van de democratische samenleving onderschrijven en respect opbrengen voor hun politieke tegenstrevers als legitieme gesprekspartners. In dit verband stelt Mouffe zelf dat democratische opposenten tegenover elkaar staan als 'tegenstrevers' en niet als 'vijanden' omdat ze met name steeds gebonden zijn aan de fundamentele principes van vrijheid en gelijkheid.⁹ In de context van de discussie over extreemrechts schijnt ze haar eigen stelling echter uit het oog te verliezen. Mouffe verwijt aan de aanhangers van het cordon dat ze van extreemrechts een morele kwestie maken. Hierdoor miskennen ze dat het Vlaams Belang een politieke tegenstrever en geen morele vijand is en dat die politieke tegenstrever ook op het politieke terrein moet worden bestreden. Het probleem is echter dat de extreemrechtse ideologie van 'het eigen volk eerst' de fundamentele democratische waarden van vrijheid en gelijkheid duidelijk niet respecteert. Zoals we eerder hebben aangegeven, verschijnt het extreemrechtse populisme als een poging om de democratische lege plaats van de macht af te sluiten in naam van een collectieve en exclusieve visie op de identiteit van het volk. Precies daarom zijn extreemrechtse partijen juist géén reguliere politieke tegenstrevers, maar

zijn het ook politieke vijanden die het democratische regime zelf in vraag stellen.

Het ondemocratische karakter van de extreemrechtse ideologie impliceert volgens mij dat het cordon sanitaire wel degelijk gehandhaafd moet worden. En dit niet alleen om morele, maar wel degelijk ook om politieke redenen. Het Vlaams Belang toelaten tot de macht zou een verraad betekenen aan de eigen logica van de democratie. Daarmee zou een partij aan de macht komen die er doelbewust op uit is om de normale werking van de representatieve democratie te saboteren en de diversiteit in de samenleving op actieve wijze te onderdrukken. Een dergelijke partij democratisch legitimeren komt neer op een normalisering van het pathologische. Hiermee kan het steeds kwetsbare democratische besef van de burger en meer algemeen de democratische cultuur in de samenleving verder aangetast worden. Vorig jaar verwees Mouffe nog op haast triomfantelijke wijze naar de beleidsdeelname en de daarop volgende ineenstorting van het FPÖ in Oostenrijk als model voor een echte politieke strijd tegen extreemrechts. Na de meest recente verkiezingen in Oostenrijk klinkt die verwijzing echter opnieuw redelijk hol. Extreemrechts heeft er zich opnieuw hersteld en lijkt bovendien inmiddels dusdanig genormaliseerd dat er nu twee extreemrechtse partijen in het parlement zetelen en dit ondanks of dankzij een wansmakelijk opbod in vreemdelingenhaat.

Hoe moet er binnen de grenzen van het cordon verder omgegaan worden met extreemrechtse partijen als het Vlaams Belang? Dit is uiteraard een erg complexe vraag waar geen pasklaar antwoord op bestaat. Desalniettemin volgen uit de analyse van het belang van de politieke strijd en het belang van een goede representatie toch enkele

aanwijzingen. Zoals al aangegeven, is het ongetwijfeld van belang dat er een open publiek debat gevoerd kan worden over de problemen die mensen, al dan niet terecht, ervaren. Daarbij moet er ook een breed scala van mogelijke posities worden ingebracht in de politieke strijd. In dit verband zijn sommige maatschappelijke problemen, zoals die rond veiligheid of die rond de multiculturele samenleving, te lang gemonopoliseerd geweest door extreemrechts en daardoor pas erg laat opgepikt door de andere politieke partijen. In hetzelfde verband is het ook erg zorgwekkend dat een aantal socio-economische problemen, zoals de groeiende kloof tussen arm en rijk en tussen inkomen uit arbeid en inkomen uit kapitaal, op dit moment nog steeds niet ten gronde bediscussieerd worden. Het lijkt alsof er in de politieke arena niemand de belangen van de socio-economische verliezers van de huidige neoliberale modernisering kan of wil waarnemen.

Maatschappelijke bekommernissen, en dus ook die van de extreemrechtse kiezers, moeten erkend worden. De democratische partijen moeten zich daarbij echter hoeden voor twee tegengestelde overdrijvingen. Hoewel democratische partijen steeds duidelijk moeten maken op welke manier de oplossingen die zij voorstellen, zich onderscheiden van de ondemocratische voorstellen van extreemrechts, is het wellicht niet verstandig om de polarisatie tussen democraten en extreemrechts steeds op de spits te drijven. In een dergelijk gepolariseerd veld worden mensen gedwongen zich te identificeren met een van beide kampen. Misnoegde burgers krijgen geen echte uitweg, voelen zich miskend en zullen zich wellicht nog meer identificeren met de underdogpositie van de extreemrechtse protestpartij. In dat opzicht zit er een kern van waarheid in de kritiek die is gekomen

op de recente '0110' concerten voor verdraagzaamheid. Door de tegenstelling tussen democratie en extreemrechts tot inzet van de verkiezingen te maken, kan je misschien tijdelijk alle democraten op een lijn krijgen en daarmee in het beste geval een tijdelijke dam opwerpen tegen een infiltratie van de macht door extreemrechts. Op iets langere termijn kan je daarmee de grote groep extreemrechtse kiezers echter niet terugwinnen. Daarvoor is het nodig om het debat tussen de democratische partijen onderling terug interessant te maken, zodat mensen het gevoel hebben dat de inzet van de verkiezingen opnieuw daar ligt en dat ze daar een keuze tussen echte alternatieven kunnen maken. Daarom ook is de neiging van sommige bestuurders om zoveel mogelijk democratische partijen aan boord te nemen in de meerderheid ongezond. Op die manier ontnemen je de kiezer opnieuw de mogelijkheid om zijn ongenoegen op democratische wijze te uiten.

Aan de andere kant moet het verschil tussen de democratische partijen en extreemrechts ook voldoende duidelijk zijn. Hoewel de typisch extreemrechtse thema's ernstig moeten worden genomen, is het erg gevaarlijk om extreem-

rechts ook wat betreft de voorgestelde oplossingen achterna te lopen. Zoals we hebben aangegeven, bestaan extreemrechtse oplossingen in een steriel en ondemocratisch wij-zij denken dat de diversiteit in de samenleving aantast en de goede werking van de representatieve democratie ondermijnt. De populistische logica gaat daarbij ten onrechte uit van een directe en onbemiddelde identiteit tussen regeerders en geregeerden. In werkelijkheid is samenleven in een pluralistische samenleving een moeilijke opdracht. Hoewel iedereen zijn plaats moet krijgen en op een adequate wijze gerepresenteerd moet worden, is het ook van cruciaal belang dat iedereen aanvaardt dat ook anderen hun legitieme plaats in de samenleving hebben. Luisteren naar de burger betekent daarom niet dat de burger altijd gelijk heeft en dat elk ongemak recht geeft op een verzuurde proteststem. De representatieve aard van onze democratie maakt duidelijk dat het algemeen belang niet kán samenvallen met het onmiddellijke eigenbelang. De aanvaarding van een zekere kloof tussen de politiek en de burger is in dit opzicht een noodzakelijke mogelijkheidsvoorwaarde voor elke democratie.

[Bio]

Stefan Rummens (1975) is postdoctoraal onderzoeker bij het FWO-Vlaanderen en is als politiek filosoof verbonden aan het Centrum voor Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie van de KULeuven. Hij publiceert onder andere over thema's als democratie, populisme, multiculturalisme en mondiale rechtvaardigheid.

[Noten]

- ¹ De Vos, Patrick (2006), Het uur van de rattenvangers: de populistische verleiding en hoe ze te weerstaan. In: *Oikos*, nr. 38, pp. 37-45.
- ² Abts, Koen en Stefan Rummens (2005), Populistische democratie: een contradictio in terminis. In: *Ethiek & Maatschappij*, nr. 8(4), pp. 27-49; Abts, Koen and Stefan Rummens (te verschijnen), *Populism versus Democracy*. In: *Political Studies*.
- ³ De Vos (2006), p. 41.
- ⁴ Arditi, Benjamin (2003), Populism, or, politics at the edges of democracy. In: *Contemporary Politics*, nr. 9 (1), pp. 17-31; Canovan, Margaret (1999), Trust the people! Populism and the two faces

- of democracy. In: *Political Studies*, nr. 47(1), pp. 2-16; Laclau, Ernesto (2005), *On Populist Reason*. London: Verso.
- ⁵ Lefort, Claude (1986), *Essais sur le Politique. XIXe-XXe siècles*. Paris : Editions du Seuil; Id. (1992), *Het democratisch tekort: over de noodzakelijke onbepaaldheid van de democratie*. Boom: Mepel.
- ⁶ Mouffe, Chantal (1993), *The Return of the Political*. London: Verso; Id. (2000), *The Democratic Paradox*. London: Verso; Id. (2005a), *On the Political*. London: Routledge. Voor een inleiding op het agonistische model van Chantal Mouffe, zie Rummens, Stefan (2006), *Geen politiek zonder strijd. Chantal Mouffe in het spoor van Carl Schmitt*. In: *Wijsgerig Perspectief op Maatschappij en Wetenschap*, nr. 46 (3), pp. 38-49.
- ⁷ Mouffe, Chantal (2005b), *The 'end of politics' and the challenge of right-wing populism*. In: Francisco Panizza (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, pp. 50-71; Id. (2005a),

Re: Wat met het cordon? Een reactie op Stefan Rummens

Patrick De Vos

Het cordon sanitaire op het thuisfront in vraag stellen, mag gerust als risicodrag beschouwd worden, behalve als je van plan bent om vanop de rechterflank te scoren. Maar noch Chantal Mouffe, Stefan Rummens of ikzelf spelen rechtsbuiten, en zelf te willen scoren is meestal niet wat de verdediging als doel heeft. In Vlaanderen is het de stelling van Mouffe ooit wel anders vergaan. Toen ik ze in 2002 voor het eerst in het Nederlands in *De Morgen* publiceerde, was de reactie daarop het beruchte artikel over “kut-Marokkaantjes” van Yves Desmet (DM, 24.04.2002). Mijn vijftien minuten of fame bracht ik door aan de schandpaal van weldenkend links. Als auteur ben je dan al snel tevreden met een reactie van een Leuvense filosoof met wat kennis van zaken. En misschien is het omdat die filosoof de analyse van Mouffe maar al te goed kent, dat hij mijn tekst al te vluchtig gelezen heeft, en daarom helaas beweert dat ik het cordon wil opdoeken. Er stond nochtans dat niet elke kritiek op het cordon per se moet worden opgevat als een ultieme oproep om het te begraven, maar ook dat het ons niet verhinderen mag om die stra-

tegie te blijven bevragen.

Of weet Rummens dat best wel, en zoekt hij alleen maar de controverse op, door wat minder nauwkeurig weer te geven wat er werkelijk staat? Rummens parafraseert veelvuldig, en soms niet onaardig, om uiteindelijk, met een soort deconstructieve wending Mouffes tekst tegen haarzelf aan te wenden, wat hem toelaat te besluiten dat het cordon moet blijven, ook al werd het tegendeel niet eens in die termen beweerd. Het cordon moet blijven omdat het VB geen reguliere politieke “tegenstrever” is – een die politiek bestreden wordt, maar als een legitieme, democratische partner wordt aanvaard. Het VB is de anti-democratische “vijand” – een die vernietigd moet worden – stelt Rummens. Maar hij vergist zich als hij denkt dat Mouffe de morele kwestie niet zien wil. Voor Laclau en Mouffe is de politieke theorie geen kunst omwille van de kunst. Politieke theorie is gericht op probleemgestuurde analyses van wat er zich op het terrein afspeelt. Het is daaraan dat Mouffe het inzicht dankt dat de strategie van de morele veroordeling op het politieke terrein contraproductief

werkt. Dat maakt het VB niet meer of minder moreel aanvaardbaar. Het is niet omdat het VB een morele vijand wordt, dat de politieke strijd niet meer gevoerd moet worden. En het is daar dat het fout loopt: we dammen de plaag in en wachten dan tot ze uitsterft, terwijl we politiek passief blijven. Het is die ervaring, en niet de deconstructie, die leert dat het VB binnen die schutkring van de morele veroordeling vijftien jaar lang is blijven groeien tot ze beschamende proporties aannam. De morele veroordeling heeft dat niet verhinderd. Vermoedelijk heeft ze zelfs daartoe bijgedragen. Maar het cordon sanitaire heeft hoe dan ook een vervaldatum, en voor die dag kunnen we ons maar beter eens bezinnen.

Uit de stelling dat het cordon een kapitale vergissing was, volgt niet dat we ze ongedaan kunnen maken, door dat cordon alsnog snel te begraven. Was het maar zo simpel. De keuzes die we vroeger gemaakt hebben, kunnen niet zomaar onder tafel worden geveegd. In zekere mate zijn we afhankelijk van het pad dat we eerder gekozen hebben. Het cordon sanitaire is als de staatsschuld: de ene generatie maakt ze en de volgende betaalt ervoor. Wat ik wil aansnijden, is het dilemma waarvoor we nu geplaatst worden, althans als we tenminste bereid zijn de mogelijkheid te overwegen dat we met het cordon een kanjer van een own goal geschoten hebben – dat we in de kaarten speelden van de underdog-strategie waarmee het VB prospereert.

[Bio]

Patrick De Vos (1963) is doctor in de politieke en sociale wetenschappen en auteur van onder meer het boek 'Grenzeloos India: de achterkant van de globalisering' (Van Halewijck, 2005).

De vraag is dan “wat nu?” Ik ben alvast blij dat Rummens erkent dat het cordon ook door links bevestigd moet worden, en dat hij weet dat er geen pasklaar antwoord bestaat. Dat zullen we zelf moeten verzinnen.

Het komt de discussie wellicht ten goede als we elkaars teksten nauwkeurig lezen, en ter goeder trouw weergeven. Zeker van een filosoof mag je dat verwachten. Het zal dus wel dat mijn postscriptum een haastige toevoeging is (per definitie), maar waarom Rummens' lezing minder “oppervlakkig” is dan die van Mouffe of mezelf, blijft wat hangen in de voorbarigheid waarmee het allemaal geponeerd wordt. Nergens schrijf ik dat het om een “authentieke democratische beweging” gaat. Wat ik zeg is dat er een authentieke democratische claim aan de basis van de populistische beweging ligt, waarvan we de legitimiteit ten gronde moeten erkennen. Hieruit volgt geenszins dat de rechts-populistische vertolking ervan onproblematisch is. In mijn tekst staat evengoed dat het populisme onze democratie bedreigt. Rummens zoekt soms de tegenstelling waar ze niet is. Wat ik “suggereer” is niet de plechtige begrafenis van het cordon, maar de mogelijkheid die zo'n erkenning biedt om die claim anders te gaan articuleren. Hoe precies? Dat is dan de volgende moeilijke vraag. Maar een links alternatief voor het rechtse populisme moet, wat mij betreft, vandaar vertrekken, wil ze een kans op slagen hebben.